

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛІСТИКА

ПОГОРЕЦЬКИЙ М.А.

доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки та техніки України
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

ЧЕРНИШ Р.Ф., кандидат юридичних наук
(Національна академія Служби безпеки України)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД У СФЕРІ БОРЬБИ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИКІВ

На основі критичного аналізу міжнародного досвіду в сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів зроблено конкретні висновки, спрямовані на оптимізацію заходів щодо подолання такого негативного явища, як наркоманія.

Ключові слова: наркотики, міжнародний досвід, боротьба з незаконним обігом наркотичних засобів, наркобізнес.

На основе критического анализа международного опыта в сфере борьбы с незаконным оборотом наркотических средств сделаны конкретные выводы, направленные на оптимизацию мер по преодолению такого негативного явления, как наркомания.

Ключевые слова: наркотики, международный опыт, борьба с незаконным оборотом наркотических средств, наркобизнес.

On the base of critical analysis of international experience in the field of illegal drug fighting appropriate conclusions aimed to optimization of measures for intermination of such negative notion as drug abuse are made.

Keywords: drugs, international experience, illegal drug fighting, drug trafficking.

На початку XXI ст. у світі відбуваються бурхливі процеси глобалізації, які охоплюють різні сфери (політичну, фінансову, інформаційну тощо). Зазначені зміни в цілому носять позитивний характер. Однак глобалізація має і тіньову сторону. Її притаманна активізація незаконних видів діяльності, таких як організована злочинність, міжнародний тероризм і наркобізнес.

Використовуючи величезні прибутки від продажу наркотиків, міжнародні злочинні синдикати впливають на політику і економіку як окремих країн, так і цілих регіонів (Латинська Америка, Південно-Східна Азія). За оцінками експертів, своєю надрентабельністю наркобізнес значно перевершує інші види організованої злочинності [4, с. 141].

Оцінюючи масштаби незаконного обігу наркотиків, німецькі вчені зазначають, що нелегальний обіг наркотиків в Німеччині оцінюється в суму від 4,4 до 5,8 мільярдів марок, причому більша їх частина надходить на рахунки злочинних угруповань, які вже давно зробили торгівлю наркотиками основним джерелом прибутків [1, с. 3-5]. Зважаючи на викладене, вважається за доцільне проаналізувати міжнародний досвід в сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів та на основі здійсненого аналізу запропонувати окремі механізми його імплементації до національного законодавства.

Проблематику боротьби з незаконним обігом наркотиків у зв'язку з переростанням її на одну з глобальних загроз сучасності розробляли як українські, так і зарубіжні вчені-процесуалісти і криміналісти, зокрема Н.О. Беляєв, С.В. Бородін, А.А. Венедіктов, М.Л. Грібов, Ю.М. Грошевий, О.Ф. Долженков, А.В. Іщенко, Б.Є. Лук'янчиков, Д.Й. Никифорчук, М.А. Погорецький, О.Ю. Ромашенко та ін. Серед зарубіжних вчених можна виділити англійських (М. Чаттертон, Г. Гібсон, М. Джілмен, П. Скотні, Р. Лоуренс), німецьких (Г. Штрассер, Т. Швейер), американських (С. Ейсман, Р. Дембо, М. Клейман, А. Барнетт, Х. Файнстоун) та інших дослідників.

Однак, зважаючи на багатоаспектність та складність окресленої проблеми, в роботах вказаних вчених висвітлено далеко не всі питання, що обумовлює необхідність подальшого

комплексного її дослідження з метою підвищення ефективності застосування кримінально-правових, загальних і спеціально-кримінологічних заходів, спрямованих на попередження даного негативного явища.

Метою статті є аналіз зарубіжного досвіду в сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів та вироблення на його основі рекомендацій щодо вдосконалення механізмів протидії зазначеному явищу в Україні.

Незаконний обіг наркотичних засобів та його організований сегмент – наркобізнес – у світі мають тенденцію до зростання і є одними з найнебезпечніших видів організованої злочинності, що загрожує безпеці окремої країни й планетарній загалом. Їм притаманні транснаціональний характер, професіоналізм, висока технічна оснащеність злочинних угруповань, наявність власної розвідки й контррозвідки, володіння новітніми формами й методами протидії правоохоронним і судовим органам. Окрім цього, наркобізнес спричиняє збільшення кількості хворих на наркоманію, розростання корисливо-насильницької злочинності [5, с. 101].

Поширеність злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, вимагає постійного вдосконалення діяльності правоохоронних органів і розвитку національного законодавства в окресленій сфері. Зважаючи на викладене, необхідно врахувати досвід зарубіжних держав, які, зіткнувшись з проблемою незаконного обігу наркотиків, розробляли і впроваджували на своїх територіях комплекс заходів боротьби з наркозагрозою. Аналіз даних заходів дозволяє поділити більшість держав на три основні групи протидії наркобізнесу [5, с. 4].

Перша група – «група жорсткої політики». До цієї групи країн можна віднести Малайзію, Іран, Пакистан, Китай та ін., де боротьба ведеться найжорсткішими засобами, аж до смертної кари, і законодавство в частині, що стосується розповсюджувачів наркотиків, максимально посилено. Наприклад, в Ірані тільки за півтора року відповідно до Закону 1989 р. було публічно страчено понад тисячі осіб [3, с. 32].

У Гонконзі, регіоні, особливо враженому наркобізнесом, довічне ув'язнення призначається особам, викритим у торгівлі одним з 97 видів наркотиків, а також у посередництві, виготовленні наркотиків або володінні ними з метою торгівлі. До 15 років позбавлення волі може бути призначено покарання за підготовку до торгівлі наркотиками або за участь в імпорті-експорті наркотичної сировини, а також за керівництво або участь в консорціумах, що займаються імпортом-експортом. До 10 років позбавлення волі призначається іншим співучасникам злочинів, пов'язаних з торгівлею наркотиками, і до 3 років – винним у володінні наркотиками або їх споживанні.

У Китаї норми, спрямовані на боротьбу з незаконним обігом, закріплені у Кримінальному кодексі, який в новій редакції набув чинності з 1 жовтня 1997 р. КК КНР передбачає одинадцять складів, спрямованих на боротьбу з наркотизмом (ст. 347-357), які містяться в § 7 «Злочини, пов'язані з контрабандою, продажем, транспортуванням та виготовленням наркотиків» глави 6 «Злочини проти порядку громадського управління». Згідно зі ст. 348 КК КНР відповідальність настає за незаконне володіння опіумом в кількості понад 1000 г, героїном або метілфеніламіном в кількості понад 50 г або іншими наркотиками у великому обсязі та карається позбавленням волі на строк понад семи років або довічним позбавленням волі [9].

Однак вважається, що для України шлях жорсткої політики стосовно осіб, причетних до протиправної діяльності з наркотичними засобами, є малоприматним. Загальнополітична ситуація в країні і масштаби проблеми не дозволяють в боротьбі з розповсюдженням наркотиків ефективно використовувати силові методи і розглядати їх як винятковий спосіб вирішення проблеми. За офіційними даними, за 10 місяців поточного року в Україні зареєстровано понад 140 тис. наркозалежних, однак, на думку експертів, реальна цифра є вищою в 4-5 разів [6].

Друга група – «ліберальна». До цієї групи країн можна віднести такі, в яких частково були дозволені деякі види «легких» наркотиків. Найбільш відомим її представником є Голландія. Однак, проаналізувавши голландський варіант вирішення окресленого питання, можна виявити, що досвіду протидії обігу наркотиків у цій країні практично немає. Існує подвійний стандарт стосовно наркотиків, який дозволяє, з одного боку, експортувати до Західної Європи марихуану, вирощену на території держави, а з іншого – стимулює потік «наркотуристів». Більш того, Голландія, в першу чергу Амстердам, перетворилася на «наркотичну яму Європи» [15, с. 4].

Третя група – «група жорсткого контролю». Для країн, які входять до цієї групи (США, Великобританія, Франція та ін.), притаманним є те, що державними органами здійснюється

жорсткий контроль за обігом будь-яких видів наркотичних засобів, йде активне протистояння наркомафії, але найбільш радикальні заходи не вживаються. У США в більшості штатів існує покарання не тільки за зберігання і вживання, але навіть за спробу придбання наркотиків. В Англії та Франції наркоманів в судовому порядку відправляють на примусове лікування (в роки радянської влади у нас також існувала така форма медичної і трудової реабілітації наркоманів і алкоголіків). Одночасно в зазначених країнах боротьба з наркотиками на законодавчому рівні поєднується з потужною антинаркотичною пропагандою, спрямованою, насамперед, на найбільш вразливі категорії населення – безробітних, учнів та студентів.

За оцінками Управління з наркотиків і злочинності Організації Об'єднаних Націй, найбільших успіхів у боротьбі з незаконним обігом наркотиків домоглися США, де за останнє десятиліття кількість наркоспоживачів скоротилася вдвічі [11]. Основною причиною цього є те, що в країні боротьба з наркотиками стала дійсно загальнонаціональною і включає в себе зусилля як по урядовій лінії, так і по лінії неурядових структур. Ключовими елементами цієї роботи є вироблення довгострокових стратегій, широке міжнародне співробітництво з метою запобігання надходження наркотиків на територію США, залучення до кампанії проти наркотиків найбільш значущих політичних і громадських діячів.

За оцінками експертів, приблизно 80% всіх наркотиків, що продаються в США, надходять з-за кордону: кокаїн і героїн – з південноамериканських держав, синтетичні наркотики – із Західної Європи.

У 1973 році в США було створено Адміністрацію по боротьбі з наркотиками (DEA), в якій працює близько 20 тис. чоловік. Крім DEA функції боротьби з наркоторгівлею покладені на всі спецслужби США. Такого роду діяльністю займаються ЦРУ, ФБР, Держдепартамент, митні органи, берегова охорона, податкові служби, поліція і т.д. За роки свого існування DEA відкрила кілька десятків представництв у різних країнах світу, працівники яких спільно з місцевими правоохоронними органами виявляють шляхи транспортування і основних постачальників наркотиків в США.

Керівництвом країни проводиться активна політика реалізації та фінансування програм з надання допомоги антинаркотичним службам країн, з яких до США йде основний потік наркотиків. Так, починаючи з 2000 р., США в рамках так званого «Плану Колумбія» з метою протидії транзитним постачанням в країну кокаїну через Центральну Америку та Мексику виділили уряду Колумбії за різними оцінками від 1,3 до 8 мільярдів доларів, які призначалися для оснащення підрозділів колумбійської армії і фінансування програм «заміщення», в рамках яких колумбійським селянам була надана можливість замість вирощування нарковмісних рослин займатися виробництвом альтернативної сільськогосподарської продукції, яку держава закуповує за високими фіксованими цінами.

Така політика призвела до того, що понад 150 тисяч селян перестали вирощувати коку, яка скуповувалася наркокартелями для виробництва кокаїну в підпільних лабораторіях [10].

З жовтня 2007 р. США у співпраці з Мексикою реалізує програму «Меріда», спрямовану на протидію незаконному обігу наркотиків і пов'язаним з ним видам організованої злочинності. Програмою передбачені поставки із США до Мексики устаткування і техніки для боротьби з наркокартелями на суму в 1,3 мільярда доларів [7].

У липні 2011 р. адміністрацією США представлено нову стратегію боротьби з незаконним обігом наркотиків на американо-мексиканському кордоні, в рамках якої планується підвищити ступінь поінформованості місцевих властей по обидва боки кордону, вдосконалити технологічне оснащення прикордонних установ, домогтися більш широкого використання біометричних систем розпізнавання особистості, підвищити рівень кваліфікації прикордонників і слідчих. Також згідно зі стратегією передбачено боротьбу з корупцією в США, співпрацю з Мексикою в судовому переслідуванні наркодилерів, введення фінансових санкцій щодо наркокартелів, а також скорочення потоку нелегальних поставок зброї із США до Мексики.

У листопаді 2011 р. США спільно з Бразилією і Болівією створено ще один альянс, спрямований на боротьбу з міжнародним наркотрафіком. Три країни домовилися про спільні дії проти виробництва і розповсюдження кокаїну і про знищення нових плантацій коки. Йдеться, зокрема, про посилений контроль над перекиданням нелегальних вантажів наркотиків на кордонах з Чилі, Перу і Аргентиною.

Зважаючи на бурхливий розвиток наркобізнесу, стає очевидним, що жодна країна самотійно не може успішно вирішувати проблемні питання, пов'язані з його попередження та подолання. Уже з початку XX ст. міжнародне співтовариство стало створювати механізми глобального контролю, спрямованого на обмеження доступу до наркотиків. У період з 1912 по 1972 рр. було укладено понад 12 багатосторонніх договорів у сфері контролю за розповсюдженням наркотичних засобів.

Першим кроком в цьому напрямі стало проведення Шанхайської опіумної комісії у 1909 р., участь у засіданні якої взяли представники 13 держав. Ця комісія розпочала перший етап у міжнародно-правовому врегулюванні поширення наркотичних речовин.

У 1912 р. у Гаазі відбулася Міжнародна конференція з опіуму, на якій було вироблено першу в світі Конвенцію про наркотики – Міжнародну конвенцію з опіуму. Учасники, які ратифікували Конвенцію, домовилися: обмежити виробництво, торгівлю та використання наркотиків у медичних цілях; співпрацювати між собою з метою обмеження використання та вироблення ефективного механізму обмежень на використання наркотиків; ввести покарання за володіння наркотиками та заборонити їх продаж стороннім особам. В Конвенції також передбачалися заходи, спрямовані на згорання виробництва, торгівлі та вживання опіуму [2].

Після закінчення першої Світової війни наркоманія стала серйозною соціальною проблемою. У зв'язку з цим на міжнародному рівні неодноразово робилися спроби врегулювати зазначене явище. Однак будь-яка спеціалізована центральна організація з міжнародного контролю за наркотиками не була утворена до появи в 1920 р. Ліги Націй, коли було засновано Консультативний комітет з нелегальної торгівлі опіумом та іншими сильнодіючими засобами. Ліга Націй протягом всього існування уклала три основні міжнародні конвенції. Першу міжнародну Конвенцію з опіуму було прийнято в 1925 р., із введенням системи звітності та утворенням Постійного комітету з контролю, в подальшому перейменованого на Постійний центральний комітет. До складу цього Комітету входили незалежні експерти, які займалися наглядом за виконанням завдань Конвенції. У 1931 р. прийнято другу Конвенцію про обмеження виробництва і про регламентацію розподілення наркотичних засобів. Відповідно до Конвенції утворено контрольний орган з наркотиків. Третю Конвенцію по боротьбі з незаконним обігом шкідливих лікарських засобів прийнято у 1936 р., а основним її завданням став заклик до суворого покарання осіб, які займаються незаконною торгівлею наркотичними засобами.

З 1946 р. Організація Об'єднаних Націй стала правонаступником Ліги Націй, прийнявши на себе всі її повноваження та обов'язки, в тому числі й у сфері боротьби з наркотичною навалю. Сьогодні ООН має ефективну систему спеціалізованих закладів, що займаються питаннями боротьби з незаконним обігом наркотиків. У Конвенціях 1961 і 1971 рр. боротьба з незаконним обігом наркотичних засобів передбачалася в непрямій формі, тому що вони були орієнтовані, в основному, на регулювання законного обігу наркотиків і психотропних речовин і створення ефективної системи контролю, яка не допускає їхніх витоків у канали незаконного обігу.

З початку 80-х рр. почалася розробка нової міжнародної Конвенції, спрямованої на боротьбу проти незаконного обігу наркотичних і психотропних речовин. Тобто можна дійти висновку, що міжнародне співтовариство поєднує зусилля з попередження поширення зловживання наркотичними і психотропними речовинами, виробляючи уніфіковані форми контролю за ними. Подальшим кроком у цьому напрямку стало прийняття в 1988 р. міжнародної Конвенції «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин» [11].

Отже, аналіз міжнародного законодавства і практики щодо боротьби з незаконним обігом наркотиків дозволяє дійти таких висновків:

– у зарубіжних країнах існує практика законодавчого регулювання основних аспектів боротьби з нелегальним обігом наркотиків;

– зважаючи на глобалізацію наркобізнесу, більшість держав посилює відповідальність за протиправні діяння, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів. При цьому суворіша відповідальність передбачена за виробництво наркотиків, а особливо з метою наживи та у великих кількостях, а також незаконну торгівлю, особливо організовану. Простежується тенденція до жорсткого покарання організаторів злочинних організацій, осіб-рецидивістів і осіб, які втягують неповнолітніх у наркобізнес;

– світовий досвід законодавчих форм боротьби з незаконним обігом наркотиків (при ві-

повідному критичному підході) може бути використаний і в Україні в ході вдосконалення національного законодавства та реформування правової системи;

– загальна стратегія боротьби з поширенням наркоманії має передбачати одночасну діяльність за двома напрямками. По-перше, необхідно, щоб вона розроблялася і здійснювалася одночасно на двох рівнях: верхньому (державна політика та законодавче регулювання) і нижньому (регулярні пропозиції до законодавства і законодавча ініціатива відомств, установ та організацій, в першу чергу правоохоронних органів; планування конкретних антинаркотичних заходів тощо). По-друге, вона повинна відповідним чином впливати на всі етапи незаконного обігу наркотиків: попит – виробництво – пропозиція – поширення.

Список використаної літератури:

1. *Schweer T., Schtrasser H.* Drogenmarkt in Deutschland: die Szene im Wandel // Aus Politik und Zeitgeschichte. – В 9/99.
2. The Beginnings of International Drug Control [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://findarticles.com/p/articles/mi_m1309/is_2_35/ai_54157834/.
3. *Антоян Ю.М., Князев В.В.* Борьба с незаконным оборотом наркотиков за рубежом. – М., 2003.
4. *Евланова О.А.* Влияние преступности мигрантов на организованный уголовный рынок в России // Организованный терроризм и организованная преступность. – М., 2002.
5. *Погорецький М.А.* Агентурна робота федеральних правоохоронних органів США в сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів / М.А. Погорецький, І.В. Смирнова // Юрид. радник. – 2007. – № 5 (19). – С. 101-105. – Жовтень.
6. Преступление и наказание в Англии, США, Франции, ФРГ, Японии: Общая часть уголовного права. – М., 2003. – С. 46.
7. В Украине насчитали 144 тыс. наркоманов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://life.comments.ua/2012/ukraine-naschitali-144-tis.html>.
8. США направляют 900 миллионов долларов на борьбу с мексиканским наркотрафиком [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://svit24.net/world-news/300-world-news..>
9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukknr.ucoz.ru>.
10. Американский «План Колумбия» [Електр. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.goryachiy.narod.ru/2001/11.htm>.
11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unodc.org/>.
12. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин [Електр. ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_096.
13. Конвенция о психотропных веществах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_176.
14. Единая конвенция о наркотических средствах 1961 года с поправками, внесенными в нее в соответствии с Протоколом 1972 года о поправках к Единой конвенции о наркотических средствах 1961 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_177.
15. *Хайруллин М.* Чума XXI века / М. Хайруллин // Мир новостей. – 2003. – № 21 – С. 4.
16. *Черкесов В.В.* Наркотики – угроза обществу и государству в эпоху глобализации / В.В. Черкесов // Наркомат. – 2004. – № 13.